

Affolkningen af Kap Farvel området

-Erindringer indsamlet ved en interviewundersøgelse i Sydgrønland 2010

Einar Lund Jensen, Anthon Møller, Magdalene Møller, Paarnannguaq Olsen

Kap Farvel området 1900-1950

Ved Grønlands sydligste spids Kap Farvel ligger i dag to bygder, Narsarmijit og Aappilattoq, begge placeret i den nordvestlige del af Kap Farvel området. Der bor lidt mere end 200 mennesker, og kun sjældent bevæger andre end fangerne fra disse bygder sig længere sydpå mod selve Kap Farvel eller videre mod øst op ad Grønlands østkyst. I 1900 var dette i dag tyndt befolkede område imidlertid et efter tiden og omstændighederne aktivt og relativt folkerigt område med en befolkning på omkring 600 mennesker fordelt på elleve bopladser. Befolkningen udgjorde på dette tidspunkt op mod en fjerdedel af befolkningen i det daværende Julianehåb kolonidistrikt og omkring fem procent af hele den vestgrønlandske befolkning.

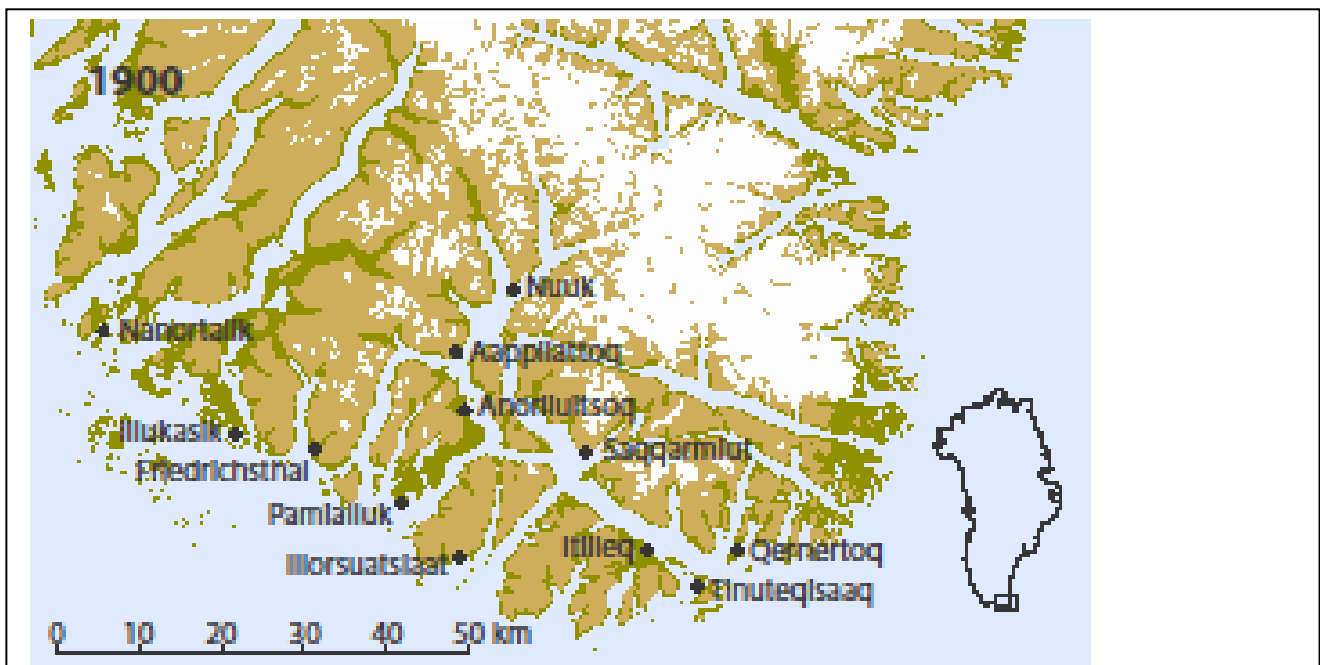
Befolkningen ved Kap Farvel var indvandrere eller efterkommere af folk, der i løbet af 1800-tallet var indvandret fra Sydøstgrønland, og området var langt op i 1900-tallet et udpræget fangerdistrikt. I første del af 1900-tallet ændrede de erhvervsmæssige forhold sig imidlertid for den grønlandske fangerbefolkning, i første omgang mest mærkbart for netop den sydgrønlandske befolkning. Antallet af sæler faldt, til gengæld indførtes det såkaldte rationelle fiskeri, hvor befolkningen som noget nyt kunne indhandle fisk, der derefter blev behandlet og senere solgt til udlandet. Det første fiskehus blev etableret ved Qarsorsat ved Alluitsup Paa, og især efter at de store torskeforekomster viste sig i de grønlandske farvande fra

Interviewundersøgelsen, der ligger til grund for denne artikel blev gennemført i august 2010 af Paarnannguaq Olsen og Anthon Møller fra Afdeling for Eskimologi og Arktiske Studier, Københavns Universitet, Magdalene Møller, Institut for Kultur og Samfund, Ilisimatusarfik, og Einar Lund Jensen, Nationalmuseet i Danmark. Under arbejdet i Nanortalik, Narsarmijit og Aappilattoq var museumsleder Kristine Raahauge en del af holdet.

De bandede interviews, udskrivne resumeer, samt fotos af de interviewede personer er indleveret til Nunatta Katersugaasivia Allaateqarfialu (Grønlands Nationalmuseum og Arkiv), samt de tre museer i Sydgrønland, som har deltaget i samarbejdet med udførelsen af interviewundersøgelsen, nemlig museerne i Nanortalik, Qaqortoq og Narsaq.

1917, blev stadig flere fiskehuse etableret i hele landet. Det var også tilfældet i det aller sydligste Grønland, og det blev efterhånden almindeligt, at fangerne i Kap Farvel området i visse dele af året fiskede hellefisk og torsk fra kajakken og indhandlede fangsten i de nærliggende fiskehuse i Nanortalik, Aappilattoq og Sammisøq.

De nye erhvervsforhold medførte imidlertid ikke en opblomstring i Kap Farvel området, tværtimod. De første to-tre årtier af 1900-tallet viste befolkningstallet en svagt stigende tendens, og i 1923 nåede befolkningstallet op på mere end 700 indbyggere. I den efterfølgende tiårsperiode var antallet konstant på over 700 indbyggere, men derefter faldt tallet til omkring 600 i 1940. Dette fald kan skyldes større dødelighed i den pågældende periode, men samtidig fandt der også en udvandring sted.

Omkring år 1900 var der elleve beboede pladser i Kap Farvel området. Pamialluk og Itilleq var udsteder, hvilket vil sige, at fangerne her kunne indhandle skind og spæk, og der var en butik, hvor der kunne købes europæiske varer. Handelen blev styret af en udstedsbestyrer. 1908 blev Itilleq nedlagt som udsted og et nyt udsted blev oprettet ved Sammisøq, beliggende mellem Saqqarmiut og Itilleq. Befolkningen ved Itilleq blev dog boende indtil 1944. I 1922 blev Pamialluk nedlagt som udsted og flyttet til Aappilattoq. Både i Aappilattoq og i Sammisøq blev der oprettet fiskehuse og befolkningen fik mulighed for at indhandle torsk og hellefisk, i Aappilattoq fra 1922 og i Sammisøq fra 1925. Friedrichsthal var det tyske navn på den herrnhutiske missionsstation, der indtil 1900 lå i Narsarmijit. Kort: Nationalmuseet og Marie Lenander Petersen.

I løbet af første halvdel af 1900-tallet blev hovedparten af bopladserne affolket. De følgende årstal for befolkning og affolkning af bopladser stammer fra mandtalslister, som myndighederne årligt udarbejdede og sendte til centraladministrationen i København.

Saqqarmiut affolket 1911, Illorsuatsiaatqi 1915, Tinuteqisaaq i 1915 og Qernertoq 1923. Nigertuut var beboet i perioden 1928-1938, derefter affolket i 1939. Itilleq blev affolket i 1944. Sammisøq, var beboet fra 1909, derefter affolket igen i 1944. Illukasik blev affolket i 1945, men var senere i nogle få år beboet af en fåreavlerfamilie. Anorliutsoq var ubeboet 1925-1936, beboet igen fra 1937, men affolket i 1948. Nuuk blev affolket i 1951.

Fra midten af 1920-erne og de følgende omkring tyve år boede befolkningen på de samme seks til syv bopladser, men fra midten af 1940-erne skete der dramatiske ændringer i både antallet af bopladser og i befolkningstallet. Først affolkedes Itilleq og Sammisog længst mod syd, derefter Anorliuitsoq og Illukasik. I 1951 flyttede alle indbyggerne fra bopladsen Nuuk, og der var nu kun to beboede steder tilbage i Kap Farvel området. Samtidig skete der en drastisk nedgang i befolkningstallet, der i løbet af ti år faldt fra omkring 600 personer til under 400 personer.

Interviewundersøgelse i Sydgrønland 2010

Det eksisterende kildemateriale viser, at befolkningen har foretaget en del flytninger i første halvdel af 1900-tallet. I nogle tilfælde er folk flyttet fra en boplads til en anden inden for området. Men det kan også påvises, at der foregik en større og organiseret flytning af dele af befolkningen ud af området og til bopladser i den nordlige del af Julianehåb kolonidistrikt. Det gælder fx i forbindelse med lukningen af bopladsen Nuuk i 1951.

Vil man undersøge forholdene blandt datidens befolkning i Kap Farvel området og omstændighederne bag de mange flytninger, så findes der materiale i fx danske arkiver, der belyser den danske politik og de bevæggrunde, der ligger bag denne. Ligeledes findes der materiale, der belyser grønlandske politikeres, specielt det sydgrønlandske landsråds holdning til udviklingen generelt og flytningerne specielt. Derimod findes der stort set ikke noget materiale, der kan bidrage med oplysninger om befolkningens eget syn på livet den gang, på hvorfor de flyttede og hvordan det var at flytte og slå sig ned et andet sted. Derfor blev der i sommeren 2010 i Sydgrønland gennemført en interviewundersøgelse, hvis formål var at samle informationer, der kan være med til at fortælle Kap Farvel befolkningens historie i første del af 1900-tallet.

I forbindelse med opholdet i Kap Farvel området blev også nogle af de affolkede bopladser, nemlig Nuuk, Sammisog, Itilleq og Anorliuitsoq, besøgt, da det var vigtigt for undersøgelsens deltagere også at kunne danne sig et indtryk af de fysiske omgivelser og forhold, som datidens befolkning levede under.

Hovedparten af de interviewede personer har enten selv været med til at flytte fra deres boplads eller har ad anden vej fået et særligt kendskab til flytningerne. Desuden blev der interviewet folk, som havde boet de steder, hvortil folk flyttede, og som kunne berette om mødet mellem de to grupper. De indsamlede informationer grupperer sig i tre hovedområder, som vil blive behandlet i det følgende. Det drejer sig først om oplysninger om og holdningen til livet dengang. Dernæst handler det om selve flytningerne, hvordan de fandt sted, og hvordan folk oplevede at blive flyttet.

Endelig er der beretninger om forholdene på det nye sted og om forholdet mellem tilflytterne og de folk, der i forvejen boede på stedet.

Interviewundersøgelsens deltagere i den nedlagte boplads Nuuk. Fra venstre ses Anthon Møller, Einar Lund Jensen, Magdalene Møller, Kristine Raahauge og Paarnanguaq Olsen. Foto: Paarnanguaq Olsen.

Denne artikel er en sammenskrivning af de oplysninger, som er indsamlet i sommeren 2010, og vil forsøge at præsentere et billede af begivenhederne omkring dele af affolkningen af Kap Farvel området, sådan som de interviewede oplevede og i dag husker det. Disse erindringer kan således ikke stå alene, idet man også bør inddrage aktører. Men det vil komme senere, idet resultaterne af interviewundersøgelsen vil indgå i en større og samlet beskrivelse af flytningerne i og affolkningen af Kap Farvel området, hvor også de grønlandske politikeres, ikke mindst Sydgrønlands landsråds, og de danske myndigheders holdning til og politik på dette område også vil indgå. Indtil da repræsenterer denne artikel lokalbefolkningens eller rettere en del af lokalbefolkningens version af disse begivenheder.

Fangst, fiskeri og familie

Langt de fleste af de interviewede personer var børn og unge i 1940-erne og voksede op i hjem, hvor faderen var fanger og moderen tilberedte fangsten. Den vigtigste fangst var sæler, bjørne og fugle. Disse familier fulgte den traditionelle årscyklus, hvor man var afhængig af og flyttede efter de naturgivne ressourcer.

Om vinteren boede de på bopladsen i tørvehuse, som de selv havde bygget. Mange af informanterne fortalte, at vinteren var den hårdeste tid om, ikke fordi det var koldt, men fordi de havde svært ved at fange føde nok. I slutningen af foråret sejlede folk til Kitsissut, øerne vest for Kap farvel området, (på dansk ofte kaldt *vestøerne*), først og fremmest for at fange klapmyds, og man tørrede kød til vinterforråd. En af informanterne fra Narsarmijit fortalte: *“De der sejlede til Kitsissut fordelte sig på forskellige øer. Der var mange familier, som havde deres eget sted, som de kom til hvert år. Alt efter storsen tog de til Kitsissut i midten eller i slutningen af maj og blev der i tre uger eller mere”*. Senere på sommeren og det tidlige efterår sejlede man til andre steder i området, hvor man bl.a. fiskede og samlede bær og brænde til den hårde vinter. Om efteråret sejlede folk tilbage til deres vinterbopladser, hvor fangerne fortsatte med at fange sæler og fisk.

De interviewede oplevede i deres barn- og ungdom skiftet i erhvervet fra fangst til fiskeri, men sælfangsten havde stadig større status end fiskeriet. Fædrene vedblev først og fremmest at være fangere, men begyndte dog også at indhandle fisk, som i starten blev fanget fra kajakken. Der blev efterhånden fanget flere og flere fisk, og en del købte eller byggede selv joller af træ, og for mange af de unge mænd blev fiskeri hovederhvervet. Flere af informanterne fik slet ikke lært at ro i kajak eller brugte kajak i kort tid, hvorefter de gik over til at anvende jolle. En af de interviewede fortalte, at hans mor endda havde forbudt ham at tage ud i kajak, fordi det var for farligt, og hun ikke ville have, at han skulle risikere at omkomme. Fangsten fra kajak kostede mange dødsulykker, og indførelsen af joller har således skabt mulighed for sikrere arbejdsforhold og dermed mere tryghed i familierne.

Mange nævnte mæslingeepidemien, der i 1951 hærgede i området. Mange døde af sygdommen, især ældre og børn, men ikke mindre end fire af de interviewede havde mistet deres moder under epidemien. Fædrene havde dog giftet sig igen, så de havde nogen til at hjælpe sig med at bearbejde fangsten og opdrage børnene.

Skole og uddannelse

De fleste gav udtryk for, at de ikke havde haft nogen særlig god skolegang. I skolen lærte børnene at læse efter ABD, og de havde også skrivning. Af andre fag var der religion, biologi, regning og nogle af dem havde haft geografi, mens ingen havde lært dansk. Meget af undervisningen bestod i at læse i Bibelen og i at lære udenad, og de havde ikke meget skolemateriale. Mange af lærerne var ikke uddannede kateketer, men læsere, dvs. fangere, der blot kunne læse og skrive, og undervisningen var kun en bibeskæftigelse, så fangsten var vigtigere end skolen. Læserne var nødt til selv at gå på fangst, og flere fortalte, at der derfor som regel ikke var nogen undervisning, når vejret var godt.

Hustomter ved Nuuk øst for Aappilattoq inderst i fjordsystemet Ilua. Bopladsen blev affolket i 1951. Foto: Einar Lund Jensen.

Nogle steder var der skolekapeller, men på de mindre bopladser foregik undervisningen som regel hjemme hos kateketen eller læseren, og en af de interviewede fortalte: “ *Vi gik i skole i kateketens hus i Papikatseq, han hed David Poulsen. Han holdt også gudstjenester i sit eget hus, fordi vi ikke*

havde en kirke i Papikatseq.” I nogle tilfælde fortælles det, at udstedsbestyrerens hus blev brugt til undervisning, når der ikke var et skolelokale til rådighed.

Når de unge i Kap Farvel området skulle konfirmeres, var de en måned eller mere i Nanortalik, hvor de fulgte konfirmationsundervisningen hos præsten. Selve konfirmationen fandt også sted i Nanortalik, hvortil familien måtte rejse for at deltage. Efter konfirmationen stoppede deres skolegang, tiden som barn var forbi og de måtte finde arbejde som andre voksne. Drengene begyndte med fiskeri og fangst. Nogle af pigerne, der boede på steder med fiskehus, fik arbejde med at behandle og salte fisk. Det var hårdt arbejde og ofte med lange arbejdsdage, når der var mange fisk. Andre blev kiffaq, tjenestepige, fx hos udstedsbestyrerens. Nogle få af pigerne kom på jordmoderskolen i Qaqortoq for senere at blive jordmoder på en af bopladserne.

På det tidspunkt var det normalt kun børn af fastansatte og børn i kolonien (byen), der fik tilbud om fx at komme på efterskole. Nogle få af de interviewede mænd fortalte, at de havde klaret sig godt i skolen, og at præsten havde talt om muligheden for at læse videre på efterskolen. Men forældrene havde sat sig imod dette, da de ville beholde dem hjemme, bl.a. så de kunne være med til at forsørge familien. Det skal dog tilføjes, at en enkelt af kvinderne havde gået på efterskole i Aasiaat. Børn og unge var altså på den tid meget autoritetstro over for deres forældre og kunne ikke selvstændigt tage beslutning om deres fremtid. Det blev således fortalt, at når de unge begyndte at tjene penge, afleverede de næsten hele indtægten til forældrene.

Sammenhold

Når de interviewede blev spurgt til livet dengang, var det umiddelbare svar, at de allesammen havde haft det godt. De havde ingen problemer, de levede fra dag til dag, hvor de selv sørgede for alting. En informant påpegede, at alle den gang havde noget at beskæftige sig med, og sammenlignede med de nutidige forhold i bygden, hvor fabrikken var lukket og mange var ramt af arbejdsløshed og blot gik rundt uden at have noget at tage sig til. Men når man så spurgte ind til forholdene, kunne flere af dem dog berette om, at der også havde været hårde tider, og at de havde prøvet at lide i nød. Det kunne være som følge af sygdom, eller fordi fangsten svigtede, specielt kunne vinteren være hård.

Mange fortalte, at når en fanger eller fisker kom hjem med fangst, så delte de parter ud til folk på bopladsen, der havde behov for det. De indsamlede fortællinger berettede således også om et sammenhold blandt befolkningen på den tid.

Flytning af befolkningen i Kap Farvel området

Flytningerne i Kap Farvel området og omstændighederne bag dem var et centralt tema i undersøgelsen, og vi havde på forhånd opstillet bl.a. følgende spørgsmål:

- Hvorfor fandt flytningerne sted?
- Hvem besluttede flytningerne? Fik de selv valget – eller blev de tvunget?
- I tilfælde af tvunget flytning, blev de så forud oplyst om flytteplanerne, og fik de nogen forklaring på, hvorfor de skulle flytte?
- Hvordan foregik flytningerne?
- Hvordan beskrives flytningerne?
- Hvad er i dag den generelle holdning til flytningerne dengang?

Itilleq var beboet gennem hele 1800-tallet. I 1893 blev der etableret et udsted, der dog i 1908 blev flyttet til Sammisoq. Bopladsen blev nedlagt og befolkningen flyttet i 1944. I forgrunden ses hustomter, i baggrunden ses en fangsthytte, der anvendes af de lokale fangere. Foto: Paarnannguaq Olsen.

Bopladsen Itilleq på selve Kap Farvel øen blev affolket i 1944, og en af vore informanter, der var født der, sagde, at han endda kunne huske den præcise dato, nemlig 18. juni. Både han og en anden informant oplyste, at flytningen skete uden forudgående varsel. Sidstnævnte fortalte, at

forsyningskibet *Agpâraq* kom sejrende til Itilleq og det lidt nordligere beliggende udsted Sammisooq uden forsyninger, men for at hente de uforberedte og intetanende beboere. Ved ankomsten til de to steder fik beboerne besked på, at de skulle flytte fra stedet med det samme. Den gang boende omkring 100 mennesker i Itilleq.

I Nuuk har tidligere beboere og efterkommere rejst et kors til minde om den tidligere boplads. Lignende kors er rejst i flere af de nedlagte bopladser i Kap Farvel området. Foto: Einar Lund Jensen.

En af informanterne var på dette tidspunkt sytten år og erindrer tydeligt begivenhederne. Som sædvanligt var hun på denne tid taget med sin familie på sommerfangst til Kitsissut. Efter en vel overstået fangst sejlede familien til Nanortalik for at aflevere noget af fangsten til deres familier der. Efter at have besøgt familierne var det meningen, at de ville sejle hjem til Itilleq, men under opholdet i Nanortalik fik informantens fader besked fra den lokale bestyrer i KGH om, at beboerne i Itilleq skulle flytte, og at bopladsen ville blive affolket. Familien tog derfor ikke til Itilleq, men slog sig ned i Nanortalik og vendte aldrig tilbage. Informanten fortalte, at hun havde været meget ked af, at de ikke skulle vende tilbage til Itilleq.

Den pågældende informants far og onkel blev sendt med forsyningsskibet, der skulle hente den resterende del af befolkningen i Itilleq. De skulle bl.a. med for at deltage i nedrivningen af husene på stedet.

Nogen tid senere kom *Agpâraq* retur fra Itilleq, og folk tog imod i havnen i Nanortalik. Skibet var stuvende fuldt, selv i lasten var der mennesker. Informanten fortæller: *Jeg kom ned til kajen og jeg så kun alle disse mennesker: gamle, børn og unge!*, og hun slutter: *Jeg glemmer det aldrig!*

Nogle slog sig ned i Nanortalik, andre flyttede længere nordpå til området omkring Qaqortoq og Narsaq, bl.a. til Eqalugaarsuit, som er beliggende i nærheden af Qaqortoq og i slutningen af 1920-erne var blevet oprettet som udsted, da man havde konstateret gode forekomster af fisk i nærheden. Man havde derfor forventninger om gode erhvervsforhold for de folk, der flyttede til bopladsen.

Tvangsflytninger eller frivillige flytninger?

Flytningen fra Itilleq har præget mange af de involverede personer. En informant fortalte, at han havde hørt en kvinde fra Itilleq fortælle, at hun siden da ikke har kunnet tåle synet af får og lam, der blev gennet i pramme. Hun associerer til sine oplevelser, der giver hende en fornemmelse af, at de blev behandlet som dyr, da de skulle ombord på forsyningsskibet. Informanten oplyste endvidere, at flere tilflytterne havde været meget kede af situationen, som de havde meget svært ved at komme over. En anden informant berettede, at hun havde hørt flere medlemmer af sin familie fortælle, at befolkningen i Itilleq havde været meget kede af flytningen, og at den var ufrivillig.

En informant, der oprindeligt boede i Illukasik, fortalte, at der en dag kom et forsyningskib til bopladsen. De troede, at skibet kom med forsyninger, men i stedet kom der repræsentanter fra myndighederne, som meddelte beboerne, at de skulle flytte. Både denne og andre informanter med tilknytning til Illukasik oplyste, at der ikke blev givet begrundelse for flytningen. De otte familier fra Illukasik flyttede til henholdsvis til Tasiusaq, Nanortalik og Narsarmijit. Informantens familie blev slæbt i deres robåd af forsyningskibet *Kumak* til Nanortalik og deres huse. Familie flyttede videre til Tasiusaq, hvor hendes far byggede et hus for egen regning.

En informant fortalte, at han havde fået at vide, at de vanskelige forsyningsforhold for Nuuk, Sammisog, Anorliuitsoq og andre bopladser var medvirkende årsag til lukningen af stederne. En anden væsentlig årsag var dog også, at der var behov for arbejdskraft til den rejefabrik, hvis opførelse var påbegyndt i 1949 og som i 1952 blev taget i brug i Narsaq, hvortil bl.a. hovedparten af folk fra Nuuk var flyttet. Samme informant havde ved besøg i Narsaq erfaret, at tilflytterne der havde fået huse ved ankomsten.

Charlotte Johansen, Nanortalik. Foto: Paarnannguaq Olsen.

En anden informant sagde, at der var fordele og ulemper. En af ulemperne var, at fangerne, der var vant til bestemte fangstområder og kendte omgivelserne, blev flyttet til ukendte områder. I de gamle kystområder kendte de til, hvor fangstdyrene holdt til. De havde også kendskab til steder, hvor de kunne søge til i farlige situationer såsom pludselige dårlige vejrskift. Ved flytning til nye steder blev fangerne sårbare, og misfangst ramte oftere familierne med sultperioder og fattigdom til følge. Som fordele meddelte informanten, at nogle fik mulighed for at få arbejde, ligesom de kom i nærheden af f.eks. sygehus og skole.

En tredje informant fortalte, at hendes fader var storfanger, men at han fik problemer med at opretholde fangsten på deres nye sted. Familien fik det derfor materielt dårligere efter flytningen. Kun en enkelt informant gav i modsætning til de øvrige udtryk for, at beboerne på de fraflyttede steder på forhånd vidste, at deres bopladser ville blive affolket. Nogle blev affolket på myndighedernes foranledning, mens befolkningen andre steder flyttede af egen fri vilje. Tilflytterne til Narsaq blev efter hans mening ikke ladt i stikken, men derimod tilbudt arbejde i fabrikken, og at ingen havde været kede af situationen, da flytningen foregik frivilligt. Samme informant oplyste, at fx de berørte folk på bopladserne fik muligheden for at vælge, hvor de ville flytte hen, og at flere valgte at flytte til Aappilattoq eller Narsarmijit. Det var ellers tanken, at også Aappilattoq skulle

affolkes, men på grund af denne tilflytning og befolkningens protester frafaldt myndighederne deres plan.

Ser man bort fra den sidste informant er det dog den generelle holdning blandt de interviewede, at flytningerne skete tvangsmæssigt og uden forudgående varsel. Myndighederne gav efter deres opfattelse ikke nogen forklaring på, hvorfor flytningerne skulle finde sted. Affolkningen af de omtalte bopladser står derfor for de fleste som en dårlig oplevelse, som mange stadig kan blive følelsesmæssigt berørt af.

Hedvig og Paulus Benjaminsen, aappilattoq. Foto: Maddalene Møller.

Mødet med tilflytterne

Affolkningen af bopladser og flytningen til de nye pladser fandt ikke sted på een gang, men over en årrække. Desuden var der forskellige omstændigheder bag flytningerne. Nogle måtte flytte, fordi myndighederne havde bestemt det, mens andre selv tog beslutningen. Det sidste kunne skyldes, at andre af bopladsens beboere allerede var flyttet, og at bopladsen derfor var ved at blive affolket, eller det kunne skyldes sygdom og at der var bedre muligheder for at blive behandlet på det nærliggende udsted. En årsag kunne også være ændringer i erhversforholdene. Fx fortalte en

informant, at da hendes far ikke længere var så ung og som eneforsørger havde svært ved at forsørge familien, flyttede de til Aappilattoq, hvor der var et fiskehus. Da fiskeriet ikke var så anstrengende som livet som fanger og der var fremgang i fiskeriet, mente han dermed bedre at kunne sikre sin familie.

De forskellige omstændigheder fik også indflydelse på, hvordan man faldt til på det nye sted, og hvordan praktiske problemer blev løst. Det gælder ikke mindst når det drejer sig om at få et hus at bo i. De, der havde familie på stedet, boede ofte nogen tid hos dem, indtil de fik deres eget hus. Og nogle af tilflytterne fik hjælp fra familie og venner til at bygge et hus. Nogle af tilflytterne fik bevilliget lån, så de kunne købe materialer til at bygge et helt nyt hus på stedet, mens andre havde transporteret træet fra deres gamle hus med til det nye sted, og der brugte det som en del af materialet til deres nye hjem. Situationen var anderledes for dem, der flyttede til Narsaq, idet der der var bygget bolig til tilflytterne.

Tilflytterne havde i alle tilfælde ikke umiddelbart nogle problemer med at få beskæftigelse. En del af mændene fortsatte med at være fangere, ligesom de var fangere på deres gamle boplads, mens nogle af tilflytterne skiftede erhverv og blev fiskere. På fiskehusene var der endvidere på visse tider af året mulighed for både mænd og kvinder at få arbejde i forbindelse med bearbejdelsen af den indhandlede fisk. Også i denne sammenhæng var situationen speciel for dem, der flyttede til Narsaq, idet det netop var hensigten, at de der skulle tage arbejde på den nye rejefabrik.

Modtagelsen af tilflytterne kunne være forskellig fra sted til sted, og nogle fortæller, at de blev modtaget positivt, mens der også er historier om negative holdninger til tilflytterne. De positive beretninger er dog de dominerende. Informanterne gav eksempler på, at tilflytterne blev betragtet som gode arbejdere, og at nogle af kvinderne blev kendt som gode syersker. De der flyttede inden for Kap Farvel området, fx fra Nuuk til Aappilattoq, havde familie eller andre folk, de kendte i forvejen, på stedet, og det betød, at der for dem ikke opstod problemer med at falde til blandt folk. De der flyttede længere nord på til fx Narsaq og Igaliku havde imidlertid ikke familie eller bekendte der, og der kunne godt opstå gniderier. Nogle af de informanter, der havde boet et af de pågældende steder, og som vi snakkede med, fortalte, at folk blev godt modtaget, men ved nærmere eftertanke var der dog eksempler på, at tilflytterne af nogle blev betragtet som en form for *nassere*, der ville have del i andres goder. En enkelt af tilflytterne, som blev interviewet, havde oplevet at blive mobbet, fordi vedkommende kom fra en boplads, ”*asimioqarfik*”.

Erindringer som kilde

Det kan være problematisk at inddrage erindringer til at beskrive historiske begivenheder, specielt når de har fundet sted for 60 eller 70 år siden, som det er tilfældet med de sidst affolkede bopladser i Kap Farvel distriktet. Selv om folk selv har været en del af begivenhederne, kan de have glemt dele af dem, eller de kan huske forkert. Derved kan der opstå forskellige vurderinger af, hvad der egentlig skete. Det gælder i denne sag fx i spørgsmålet om, hvorvidt folk var blevet orienteret om de planlagte flytninger eller ej. En enkelt fortæller, at folk var blevet orienteret, mens de fleste beretter, at flytningerne kom uden varsel. Der bør man holde sig for øje, at mange af informanterne på daværende tidspunkt var børn, og at forældrene muligvis ikke havde forklaret børnene, hvad der skulle ske, hvis de da havde kendskab til forholdet. Flere informanter fortalte også, at man ikke snakkede om situationen, men at tingene simpelthen blev tiet ihjel.

Der er dog også en række fordele ved at anvende erindringer, når man vil undersøge historiske begivenheder. Ved at tale med folk kan man få oplysninger, som ikke står skrevet i de skriftlige kilder, man ellers ville anvende, og folks egne beretninger kan give en indlevelse i, hvordan de eller deres omgivelser har oplevet tilværelsen på det pågældende tidspunkt. Ved at tale med folk i Kap Farvel området gik det fx op for os, hvordan mæslingeepidemien i 1951 ramte mange familier. Ligeledes fik vi mange konkrete oplysninger om, hvor folk var flyttet hen, og eksempler på, hvilke forhold de flyttede til, og hvordan de overhovedet så på, at de skulle flytte.

Stort set alle de af informanterne i interviewundersøgelsen, der den gang boede i Kap Farvel området huskede umiddelbart tiden som en positiv tid. Selv om de dog indrømmede, at der ind i mellem havde været problemer, så var den almindelige opfattelse af tilværelsen i 1930-erne og 1940-erne, at der ikke havde været nogen nød, og at folk havde hjulpet de enkelte personer, der ind i mellem havde behov for det, med kød, spæk eller fisk. Det er i modsætning til mange af de skriftlige kilder fra den tid, fx indberetninger fra læger eller udstedsbestyrere. De beskriver forholdene som meget fattige, at boligforholdene var dårlige, og at der var meget sygdom blandt befolkningen. Det vil selvfølgelig være nødvendigt at analysere og forklare disse forskellige opfattelser, når datidens forhold bliver undersøgt og når alle kilder bliver inddraget. Men det er under alle omstændigheder vigtigt, at vi også kender historien, sådan som den bliver fortalt af befolkningen selv, så vi ikke kun får myndighedernes version.

Indsejlingen til Aappilattoq. Foto: Anthon Møller.

Sammenfatning

Der er kun få, der har beskrevet forholdene i Kap Farvel området i begyndelsen af 1900-tallet. En af disse er Adam Simonsen (1925-2006), som var født og opvokset i Narsarmijit. Han fortæller i sine erindringer, hvordan folk længe fulgte den traditionelle levevis og fx tilbragte en stor del af sommeren på Kitsissut på jagt efter klapmydser, og om efteråret samlede bl.a. fisk og kvaner som forråd til vinteren. Og fangerne roede jævnligt i kajak ad østkysten helt op til Kangerlussuatsiaq (Lindenow Fjord) på sælfangst. Adam Simonsen beretter også, fangererhvervet var farligt, og at mange fangere omkom i kajak.

De oplysninger, som blev indsamlet under interviewundersøgelsen i 2010, bekræfter Simonsens beskrivelsens af datidens forhold. Og samtidig tilvejebringer den en række oplysninger om enkeltmennesker og deres oplevelser, som kan bidrage til at give både mere viden om datidens forhold og om begivenheder, hvis konsekvenser rækker op i hvor tid.

En af de ting, som en meget stor del af befolkningen i Kap Farvel området oplevede den gang, var at flytte til en anden boplads, hvad enten det var af egen vilje eller det skete efter pres fra myndighederne.

Mange af de interviewede beretter om, at det var svært at flytte, at de ikke havde fået ordentlige informationer om, hvorfor de skulle flytte, og at de var kede af at skulle forlade deres boplads. Og der kunne være praktiske problemer med at skulle bosætte sig et nyt sted, ikke mindst med at skaffe en ny bolig. Men samtidig giver beretningerne det indtryk, at de i al almindelighed blev godt modtaget, hvor de slog sig ned, hvad enten det var hos kendte folk på en af de nærliggende bopladser, eller længere væk blandt helt fremmede mennesker.

Referencer:

Ibsen, Paul & P.P. Sveistrup: Den erhvervsmæssige udvikling i Julianehaab Distrikt 1899-1939. Meddelelser om Grønland, Bd. 131 (7). København 1942.

Rendal, Grethe (red.): Breve 1946-1950. Distriktslæge Jørgen Rendal, Nanortalik. (ikke publiceret)

Simonsen, Adam: Qavappiaat akornanni meeraanera. Atuakkiorfik, Nuuk 1996.

Rigsarkivet:

1849-1912: Direktorat Kgl. Grønlandske Handel, Bogholder- og Korrespondancekontor: Skematiske indberetninger fra kolonierne til direktionen

1912-1947: Grønlands Styrelse, Hovedkontoret: Skematiske indberetninger fra kolonierne til direktionen.

Interviewundersøgelsen i Sydgrønland 2010

Der blev gennemført 23 interviews, og af de interviewede personer bor i dag syv i Nanortalik, tre i Narsarmijit, fem i Aappilattoq, fire i Qaqortoq, to i Igaliku og to i Narsaq. Yderligere en informant henviste derudover til en radioudsendelse fra KNR (Grønlands Radio), hvori hun bl.a. beretter om flytningen fra Kap Farvel området til Narsaq, og hendes oplysninger indgår også i undersøgelsen. Nogle af de interviewede havde boet i flere af de nævnte byer. Ti af informanterne var direkte involveret i flytningerne, og fjorten havde på forskellig vis fået kendskab dertil.

De interviewede personer bor i dag i Aappilattoq, Narsarmijit, Nanortalik, Qaqortoq, Igaliku og Narsaq, alle sammen steder, hvortil der kom tilflyttere fra nedlagte bopladser i Kap Farvel området i 1940-erne og i 1951.

Vil vil gerne sige tak til følgende, hvis oplysninger denne artikel bygger på:

Fra Nanortalik: Charlotte Johansen, Seth Siegismundsen, Henrik Kielsen, Andreas Kristoffersen, Andreas Levisen, Charlotte Poulsen og Jeho Semsén

Fra Aappilattoq: Hans Levisen, Lars Isaksen, Marie Petersen, Paulus Benjaminsen og Hedvig Benjaminsen.

Fra Narsarmijit: Henrik Enoksen, Jakobine Enoksen og Sofie (Naja) Andreassen

Fra Qaqortoq: Gerda Søvn Dahl Pedersen, Marie Lise Poulsen, Dorthe Mortensen og Marianne Lund

Fra Igaliku: Bodil Tæpera Egede og Moortat Simonsen

Fra Narsaq: Joel Isaksen, Agnethe Nielsen og Tabia Jørgensen.